https://doi.org/10.32849/2409-9201.2025.25.7

УДК 347.736 UDC

ВПЛИВ ПРОЦЕДУРИ РОЗПОРЯДЖЕННЯ МАЙНОМ БОРЖНИКА НА ЗАДОВОЛЕННЯ ІНТЕРЕСІВ БОРЖНИКА ТА КРЕДИТОРІВ

Микола КОВАЛЕНКО

аспірант

Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України (Київ)

THE IMPACT OF THE DEBTOR'S PROPERTY DISPOSAL PROCEDURE ON THE SATISFACTION OF THE INTERESTS OF THE DEBTOR AND CREDITORS

Mykola KOVALENKO

Postgraduate Student

Academician F.H. Burchak Scientific Research Institute of Private Law and Entrepreneurship of the NALS of Ukraine (Kyiv)

https://orcid.org/0009-0006-0519-6315

Несприятливі економічні та політичні обставини створюють середовище для перерозподілу власності та банкрутства юридичних осіб, що стає справжнім випробуванням для боржника та кредиторів при зверненні до суду.

Беззаперечним фактом є зростання кількості судових процедур банкрутств через фінансові негаразди у суб'єктів господарювання, спричинені війною. Подібна ситуація вимагає змін законодавства щодо судових процедур банкрутства, що стосуватимуться додаткового врегулювання та захисту прав кредиторів та боржників.

Стаття присвячена дослідженню практичних аспектів правового регулювання правовідносин у процедурі розпорядження майном боржника між боржником та кредиторами.

Відсутність об'єктивного підходу до врегулювання спірних питань між боржником та кредиторами, а також відсутність готовності проводити переговори та йти на взаємні поступки не лише шкодять інтересам сторін, але й знижують загальний інтерес до судового банкрутства для його потенційних учасників.

У дослідженні, процедура розпорядження майном боржника охарактеризована першою після відкриття провадження у справі про банкрутство та визначальною для відновлення платоспроможності боржника або ж визнання його банкрутом.

Adverse economic and political circumstances create an environment for redistribution of property and bankruptcy of legal entities, which becomes a real challenge for debtors and creditors when applying to the court.

It is an undeniable fact that the number of bankruptcy proceedings has increased due to the financial difficulties of business entities caused by the war. This situation requires changes to the legislation on bankruptcy proceedings, which will provide for additional regulation and protection of the rights of creditors and debtors.

The article is devoted to the study of practical aspects of legal regulation of legal relations in the procedure for disposal of debtor's property between the debtor and creditors.

The absence of an objective approach to the settlement of disputes between the debtor and creditors, as well as the lack of willingness to negotiate and make mutual concessions, not only harm the interests of the parties, but also reduce the overall interest in judicial bankruptcy for its potential participants.

The study describes the procedure for disposing of the debtor's property as the first one after the initiation of bankruptcy proceedings and crucial for restoring the debtor's solvency or declaring it bankrupt.

Ensuring a balance between the

Забезпечення балансу між інтересами боржника та кредиторів, а також недопущення зловживання наданими у процедурі розпорядження майном правами визначаються необхідними передумовами для досягнення процедурою своїх цілей.

У період воєнного стану питання забезпечення балансу між інтересами боржника та кредиторів в процедурі розпорядження майном боржника є особливо актуальним, оскільки важливим є забезпечення життєдіяльності кожного працюючого суб'єкта господарювання, який через війну опинився у стані неплатоспроможності, або ж навпаки, є кредитором, який через невиконання боржником взятих на себе зобов'язань позбавлений можливості нормального функціонування та виконання важливих для країни завдань.

Саме тому у статті приділено увагу можливості задоволення боржником та кредиторами взаємних інтересів через обрання шляху подальшого відновлення платоспроможності боржника вже на етапі розпорядження майном.

Проаналізовано окремі правові засоби, які пропонує процедура розпорядження майном боржника сторонам з точку зору їх переваг для боржника та кредиторів.

Наведено приклади зловживань боржником та кредиторами наданими у процедурі розпорядження майном боржника правами та запропоновано заходи для їх запобігання.

Приділено увагу впливу правового статусу кредитора на задоволення ним заявлених до боржника вимог. Запропоновано посилити правову відповідальність недобросовісних боржника та кредиторів.

Зауважено на потребі здійснення нагляду та контролю за реалізацією представницькими органами кредиторів повноважень, наданих у процедурі розпорядження майном боржника, з метою врахування та забезпечення інтересу кожного кредитора.

Розглянуто окремі зміни до Кодексу України з процедур банкрутства пов'яза-

interests of the debtor and creditors, as well as preventing abuse of the rights granted in the property disposal procedure, are the necessary prerequisites for the procedure to achieve its goals.

During the period of martial law, the issue of ensuring a balance between the interests of the debtor and creditors in the procedure for disposing of the debtor's property is particularly relevant, as it is important to ensure the vital activity of every operating business entity that has become insolvent due to the war, or, conversely, is a creditor that, due to the debtor's failure to fulfil its obligations, is deprived of the possibility of normal functioning and fulfilment of important tasks for the country.

That is why the article focuses on the possibility of satisfying mutual interests of the debtor and creditors by choosing the way of further restoring the debtor's solvency already at the stage of property disposal.

The author analyses certain legal means offered by the debtor's property disposal procedure to the parties in terms of their benefits for the debtor and creditors.

The author provides examples of abuse of the rights granted by the debtor and creditors in the procedure for disposing of the debtor's property and suggests measures to prevent such abuse.

The author pays attention to the impact of the creditor's legal status on the satisfaction of claims against the debtor. The author suggests strengthening the legal liability of dishonest debtors and creditors.

The author emphasises the need for supervision and control over the exercise by creditor's representative bodies of the powers granted in the debtor's property disposal procedure in order to take into account and ensure the interest of each creditor.

The author examines certain amendments to the Bankruptcy Code of Ukraine related to the legislator's implementation of Directive 2019/1023 of the European Parliament and of the Council of the European Union concerning the limitation of the influence of persons

ні з імплементацією законодавцем Директиви Європейського парламенту та Ради Європейського Союзу 2019/1023, що стосуються обмеження впливу заінтересованих стосовно боржника осіб на судові процедури банкрутства та процедуру розпорядження майном боржника, зокрема, їх позитивних аспектах та можливих недоліках.

Ключові слова: банкрутство, неплатоспроможність, розпорядження майном, боржник, кредитор, розпорядник майна, арбітражний керуючий

interested in the debtor on bankruptcy proceedings and the procedure for disposing of the debtor's property, in particular, their positive aspects and possible drawbacks.

Keywords: bankruptcy, insolvency, property disposal, debtor, creditor, property administrator, arbitration administrator

Різні правові аспекти судових процедур банкрутства є темою досліджень вітчизняних вчених, серед яких можна відзначити О.А. Беляневич, О.М. Бірюкова, І.О. Вечірко, Л. І. Грабован, В.В. Джуня, І.А. Бутирську.

У працях зазначених вчених досліджено правовідносини між учасниками судових процедур банкрутства, розкрито понятійний апарат, здійснено аналіз судової практики. І. А. Бутирською розглянуто правовий статус учасників процедури розпорядження майном боржника, здійснено аналіз правового регулювання захисту прав боржника та кредиторів. Проте зазначені дослідження частково втратили свою актуальність, через застарілу нормативну базу. Крім того не приділялось окремої уваги правовим засобам, які сприяють боржнику та кредиторам у задоволенні власних інтересів в межах судової процедури – розпорядження майном боржника.

Таким чином вбачається актуальним дослідження спрямованості процедури розпорядження майном боржника (юридичної особи) на задоволення боржником та кредиторами власних інтересів за допомогою наявних у процедурі правових механізмів та засобів.

Мета дослідження полягає у вивченні особливостей правового регулювання правовідносин боржника та кредиторів у процедурі розпорядження майном боржника та розробці пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства у цій сфері правовідносин. На думку автора під час дії воєнного стану таке вдосконалення законодавства матиме більший ефект у разі його спрямованості на відновлення платоспроможності діючих суб’єктів господарювання та їх збереження.

Результатом дослідження є визначення правових механізмів та засобів у процедурі розпорядження майном боржника, які впливають на задоволення боржником та кредиторами своїх інтересів та їх ефективність.

Методологія дослідження включає аналіз, синтез та порівняння правових механізмів та засобів, у процедурі розпорядження майном боржника, а також спеціальні методи дослідження - формально-юридичний, формально-логічний.

На думку автора дослідження допоможе ефективнішому використанню існуючих правових засобів для балансування та задоволення інтересів боржника та кредиторів у процедурі розпорядження майном боржника. Водночас законодавчі зміни до судових процедур банкрутства потребуватимуть розробки та впровадження нових правових засобів, а тому вбачається актуальним продовження досліджень у даній сфері.

Головним спрямуванням судових процедур банкрутства є відновлення платоспроможності боржника та задоволення вимог кредиторів. Законодавець прагне досягнути балансу у правовідносинах між боржником з кредиторами, забезпечити права та законні інтереси кожного з них.

З цього приводу Поліщук Р.М. слушно зазначила: «У справах про банкрутство товариств з обмеженою відповідальністю інтереси та завдання кредиторів та боржників є діаметрально

протилежними. У свою чергу, законодавець прагне через механізм нормативного регулювання урівноважити та забезпечити права та законні інтереси обох учасників банкрутних правовідносин» [1, с. 353].

Актуальним є твердження О. М. Бірюкова стосовно забезпечення рівного захисту прав та законних інтересів боржників з кредиторами: «Забезпечення у справах про банкрутство рівного відношення як до приватних, так і державних підприємств визнається необхідним елементом національного законодавства про банкрутство країн – претендентів на членство в Євросоюзі» [2, с. 135].

Досліджуючи правовий статус учасників справи про банкрутство І.А. Бутирська зазначила, що: «Для учасників справи про банкрутство інтерес необхідно розглядати як потребу, яка є різною у кожного учасника, і яка забезпечена різними механізмами у справі про банкрутство і не завжди такі механізми є рівнозначними» [3, с.15]. Тобто розробка та впровадження нових, а також удосконалення вже існуючих правових механізмів та засобів, якими забезпечуються потреби боржника, кредиторів та інших учасників справи про банкрутство є невід'ємною складовою нормативного регулювання правовідносин у сфері судового банкрутства та постійно триваючим процесом, який спрямований на урівноваження прав та законних інтересів, в першу чергу. сторін банкрутства.

В Україні процедура розпорядження майном боржника-юридичної особи є першою після відкриття провадження у справі про банкрутство.

Схожі риси має процедура конкордату у Бельгії. У бельгійській правовій концепції конкордат – це судова компромісна угода про тимчасове призупинення виконавчого провадження. Конкордат є процедурою спрямованою допомогти боржникові уникнути банкрутства [4, с. 36].

Спрямованість процедури розпорядження майном на збереження та ефективне використання майнових активів боржника робить процедуру привабливою для останнього.

До боржника застосовуються особливі правові заходи, при яких його діяльність не припиняється. Призначається розпорядник майна боржника. Запроваджується мораторій на задоволення вимог кредиторів. За діяльністю боржника здійснюється нагляд та контроль. Окремі управлінські рішення стосовно діяльності боржника узгоджуються з розпорядником майна, та кредиторами.

Правовий режим майна боржника під час процедури розпорядження майном змінюється. Права органів управління боржника щодо майна боржника обмежуються. Власником майна залишається боржник, але його повноваження, як власника обмежуються та потребують узгодження з розпорядником майна.

Окрема увага в процедурі розпорядження майна приділяється аналізу фінансового стану боржника.

Ґрунтовний фінансовий аналіз економічних показників є необхідним для: визначення причин банкрутства, розуміння ступеню економічної стійкості і дисбалансу між власним та залученим капіталом; формування даних про розміри дебіторської і кредиторської заборгованості боржника, основних дебіторів і кредиторів, про стан погашення дебіторської/кредиторської заборгованості, наявність безнадійної заборгованості; отримання інформацію про структуру активів, зобов'язань підприємства та їх динаміку [5].

На сьогодні наявна проблема застарілої нормативної бази, якою регулюється проведення фінансового аналізу у процедурі розпорядження майном та банкрутстві загалом.

Незважаючи на формування в процедурі розпорядження майном сприятливих передумов для відновлення платоспроможності боржника, останній з різних причин ризикує опинитись у ліквідаційній процедурі.

Заходам, що запобігатимуть несприятливим наслідкам для боржника після відкриття провадження у справі про банкрутство доцільно приділяти увагу саме у процедурі розпорядження майном боржника. Серед можливих заходів пропонуються наступні: 1) посилення правової відповідальність за дії, що призвели до незадовільного матеріального становища боржника, вчинені після введення процедури розпорядження майном боржника; 2) надання

суду повноважень позбавляти кредиторів права голосу в представницьких органах за неправомірні дії, що порушують права боржника та інших кредиторів; 3) посилення заходів дисциплінарної відповідальності розпорядника майна. Також існує потреба приведення нормативної бази, яка використовується при здійсненні аналізу фінансового стану боржника до вимог Кодексу України з процедур банкрутства. Актуальним є визначення єдиних підходів при проведенні аналізу фінансово-господарського стану боржника, з урахуванням діючих стандартів бухгалтерського обліку та звітності.

Також позитивно впливає процедура розпорядження майном боржника на задоволення інтересів кредиторів. Кредитори отримують право офіційно заявляти вимоги до боржника, вимагати від суду вжиття заходів забезпечення своїх вимог, у разі незгоди заперечувати проти вимог інших кредиторів. Забезпечується судовий контроль за збереженням об'єктів конкурсної маси. Кредитори отримують можливість впливати на процедуру банкрутства та боржника через створення та участь у власних представницьких органах.

На задоволення кредитором заявлених до боржника вимог впливає його правовий статус, який характеризується складом, розміром, забезпеченням майнових вимог, періодом часу протягом якого кредиторські вимоги виникли.

Як зазначає Л. Грабован: «від того, яким чином визначено статус кредиторів у справі про банкрутство, якими правами та обов'язками вони наділені, як ефективно вони можуть ними користуватися, залежить досягнення основної мети конкурсного провадження – задоволення/погашення вимог кредиторів» [6, с. 52].

Нерівність кредиторів за правовим статусом призводить до зловживань наданими правами та конфлікту інтересів. Зменшенню можливих переваг одних кредиторів над іншими у процедурі розпорядження майном має приділятись особлива увага. Зазначеному сприятиме посилення відповідальності кредиторів за: 1)зловживання наданими правами; 2)перешкоджання діяльності зборів та комітету кредиторів; 3)нанесення шкоди правам та інтересам інших кредиторів та/або боржника. Рівень відповідальності недобросовісного кредитора пропонується визначати враховуючи розмір завданої шкоди та пропорційно зменшувати розмір задоволення майнових вимог такого кредитора до боржника. Також пропонується виключити зі статті 48 Кодексу України процедур банкрутства норму, яка передбачає автоматичне включення до складу комітету кредиторів кредитора, який має 25 і більше відсотків голосів.

Вступаючи у справу про банкрутство кредитор бажає захистити себе від тих, хто прагне задовольнити вимоги до боржника поза межами провадження у справі про банкрутство. Також процедура розпорядження майном боржника захищає кредитора від недобросовісного боржника, який своїми діями завдає шкоди інтересам кредиторів через формування кредиторської заборгованості із заінтересованими кредиторами або намагається приховати, чи позбутись майна.

В. В. Джунь наголошуючи на важливості принципу конкурсного імунітету у конкурсному процесі процедур банкрутства зазначив, що: «За цим принципом забороняється задоволення якихось вимог з майна боржника поза рамками конкурсного процесу, а вимоги виявлених кредиторів задовольняються на колективній основі за правилами, що визначають пропорційний розподіл майнових активів боржника на користь усієї сукупності кредиторів з урахуванням аксіологічної оцінки їх вимог» [7, с. 292].

До правових засобів захисту інтересів кредиторів відносяться право кредитора заперечувати проти вимог до боржника заявлених іншими кредиторами та вжиття судом заходів забезпечення вимог кредиторів. Ініціатива щодо вжиття заходів до забезпечення вимог кредиторів може належати суду, сторонам та учасникам справи про банкрутство. Заходи забезпечення вимог різноманітні та в кожному окремому випадку потребують належного обґрунтування перед судом.

Водночас найбільш розповсюдженим правовим засобом захисту інтересів кредиторів у процедурі розпорядження майном боржника є визнання недійсними правочинів боржника, що спрямований на досягнення однієї з цілей процедури банкрутства – максимально можли-

ве справедливе задоволення вимог кредиторів [8].

У межах процедури розпорядження майном боржника передбачена можливість за заявою арбітражного керуючого або кредитора визнавати недійсними правочини, вчинені боржником протягом трьох років, що передували відкриттю провадження у справі про банкрутство [9, стаття 42]. Таке звернення є належним способом захисту, що гарантує практичну й ефективну можливість відновлення порушених прав кредиторів та боржника [10].

Результатом визнання правочину недійсним вважається повернення боржникові майна, чи відшкодування його вартості грошовими коштами за ринковими цінами, що існували на момент вчинення правочину [11]. Проте зважаючи на ризики перепродажу, чи знищення майна або банкрутство самої сторони правочину, а також підвищення ринкових цін на майно у Кодексі України з процедур банкрутства пропонується ввести норму, яка передбачатиме «негайне» повернення майна в натурі, або відшкодування його вартості грошовими коштами «за ринковими цінами, існуючими на момент набрання законної сили» рішенням господарського суду.

Наведені засоби захисту інтересів кредиторів є універсальними, оскільки можуть застосовуватись за ініціативою кредиторів та інших учасників процедури розпорядження майном боржника, та надають кредитору право самостійно вирішувати питання щодо звернення до господарського суду з відповідною заявою.

Для ефективної взаємодії між собою у процедурі розпорядження майном боржника кредитори формують власні представницькі органи - збори кредиторів та комітет кредиторів, які наділені окремими повноваженнями.

Широке коло повноважень представницьких органів кредиторів та деякі з них викликають дискусії.

Як зазначає Т. Біла «надання комітету кредиторів достатньо великого обсягу повноважень без визначення кола обов'язків представницького органу всіх кредиторів створює умови для систематичного порушення з боку недобросовісних кредиторів принципу неприпустимості зловживання правом, а чинне українське законодавство фактично не визначає будь-яку відповідальність кредитора за зловживання суб'єктивними (не процесуальними) правами» [12, с. 25].

Дотриманню кредиторами норм законодавства про банкрутство у процедурі розпоряджання майном боржника сприятиме імплементація Директиви Європейського парламенту та Ради Європейського Союзу 2019/1023, через внесені до Кодексу України з процедур банкрутства зміни. Окрему увагу привертають зміни, що стосуються зменшення впливу заінтересованих осіб на судові процедури банкрутства, зокрема, й на процедуру розпорядження майном боржника. Передбачено введення критеріїв заінтересованості, як обов'язкової частини заяв з вимогами кредиторів до боржника. Зазначеним ускладнено вплив заінтересованих кредиторів на визначення долі боржника та створено перешкоди для визнання боржником штучних боргів при допомозі заінтересованих кредиторів вже у процедурі розпорядження майном боржника. Господарський суд самостійно фіксуватиме заінтересованих кредиторів до боржника, які після цього не матимуть права вирішального голосу у представницьких органах кредиторів. Встановлення переліку осіб заінтересованих стосовно боржника є необхідним елементом процедур банкрутства та сприятиме досягненню балансу між інтересами кредиторів.

Негативною стороною таких змін може стати те, що господарський суд витрачатиме багато часу для визначення кредиторів та інших осіб заінтересованих стосовно боржника. З'являться спори щодо наявності заінтересованості. Наслідком стане затягування часу у процедурі розпорядження майном боржника.

Проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що процедура розпорядження майном створює належні передумови та надає необхідні правові засоби для задоволення боржником та кредиторами своїх інтересів в судовому банкрутстві за умови неухильного дотримання сторонами наданих прав та виконанні покладених обов'язків. Проте існуюча нормативна база, яка регулює правовідносини між сторонами процедури розпорядження

майном боржника не є досконалою та на думку автора потребує змін. З цією метою в процесі дослідження запропоновано визначити заходи спрямовані на запобігання настанню несприятливих наслідків для боржника після відкриття провадження у справі про банкрутство, привести законодавство, яке регулює здійснення аналізу фінансового стану боржника до вимог Кодексу України з процедур банкрутства з урахуванням діючих стандартів бухгалтерського обліку та звітності, передбачити у Кодексі України з процедур банкрутства заходи, що дозволять усунути переваги одних кредиторів над іншими.

Крім того, аналіз останніх змін до Кодексу України з процедур банкрутства дозволяє зробити висновок, про позитивні спроби на законодавчому рівні зменшити вплив заінтересованих осіб на судові процедури банкрутства, що допоможе у балансуванні інтересів боржника та кредиторів та досягненні процедурою розпорядження майном боржника своїх цілей.

Посилання:

1. Поліщук Р.М. Особливості правового статусу кредиторів та їх представницьких органів у справах про банкрутство товариств з обмеженою відповідальністю. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. 2024. Право. Випуск 83: частина 1. с. 354.

2. Бірюков О.М. Банкрутство в контексті європейської інтеграції України. Наукові записки. Том 53. Юридичні науки. Київ: Вид. дім «Києво-Могилян. Акад.», 2006. с. 135.

3. Бутирська І.А. Правовий статус учасників справи про банкрутство. Монографія. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Чернівці: Технодрук, 2017. с. 15.

4. Булижин І. В. Особливі правові механізми процедур банкрутства у країнах Європейського союзу. Приватне та публічне право. № 4/2017. с. 36. URL: https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2018/03/Bulyzhyn.pdf (дата звернення: 03.03.2025).

5. Терещенко О.О., Проскура К.П. Критичний аналіз методичних рекомендацій щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства. URL: https://surl.li/zamnme (дата звернення: 03.03.2025).

6. Грабован Л.І. Правовий статус кредиторів за Кодексом України з процедур банкрутства. Підприємництво, господарство і право. 2019. № 10. с. 52.

7. Джунь В. В. Інститут неспроможності: світовий досвід розвитку і особливості становлення в Україні: монографія. Київ : Юридична практика, 2006. 384 с.

8.Верховний Суд. Аналітична довідка за результатами вивчення судової практики Верховного Суду стосовно визнання недійсними правочинів боржника, щодо якого відкрито провадження у справі про банкрутство. URL: https://ips.ligazakon.net/document/VSS00816 (дата звернення: 03.03.2025).

9.Кодекс України з процедур банкрутства. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text (дата звернення: 03.03.2025).

10.Постанова Верховного Суду у складі судової палати для розгляду справ про банкрутство Касаційного господарського суду від 24.11.2021 у справі № 905/2030/19(905/2445/19). URL:https://supreme.court.gov.ua/supreme/pro_sud/rishennya_sud_palat_kgs_vs/2021_11_24_905_2030_19 (дата звернення: 03.03.2025).

11.Жуков С.В. Проблемні питання визнання недійсними правочинів боржника у справі про банкрутство. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/834531/(дата звернення: 03.03.2025).

12.Біла Т. Комітет кредиторів: обсяг повноважень та проблема невизначеності обов'язків як учасника провадження у справі про банкрутство. Збірка наукових статей та судової практики Верховного Суду щодо застосування Кодексу України з процедур банкрутства / за загальною редакцією д.ю.н., судді Верховного Суду С.В. Жукова. Київ: Алерта, 2021. с. 20–27.

Статтю було подано	10.03.2025	The article was submitted
Статтю було прийнято	15.04.2025	The article was accepted